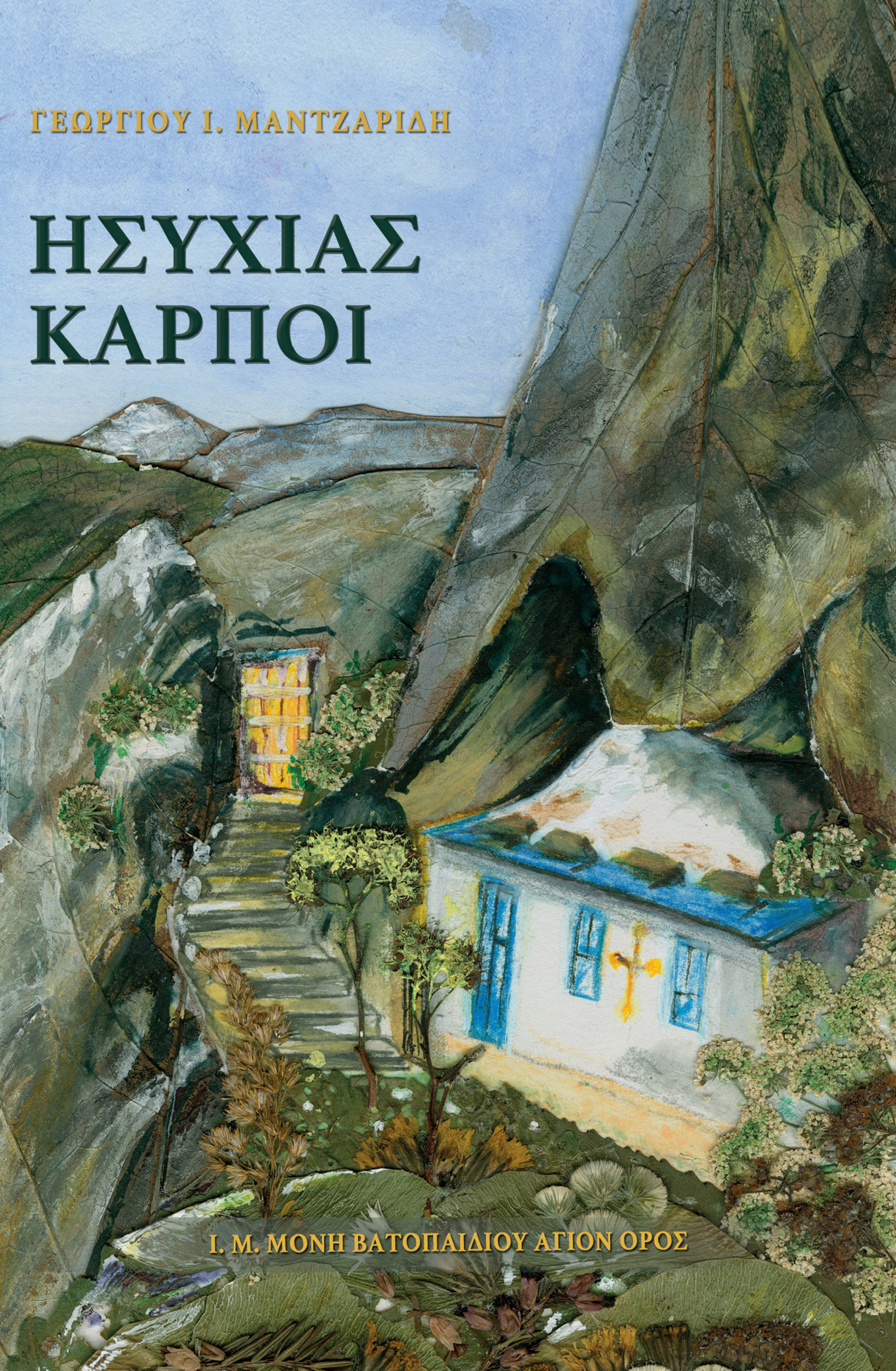

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ι. ΜΑΝΤΖΑΡΙΔΗ

ΗΣΥΧΙΑΣ ΚΑΡΠΟΙ

Ι. Μ. ΜΟΝΗ ΒΑΤΟΠΑΙΔΙΟΥ ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	9
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ	13
1. Ήσυχασμός και θεολογία	17
2. Οί εικόνες και τὰ θαύματα	37
3. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς καὶ ἡ οἰκογένειά του	57
4. Προϋποθέσεις μυστηριακῆς κοινωνίας κατὰ τὸν ἅγιο Γρηγόριο Παλαμᾶ	71
5. Ἀκρίβεια καὶ οἰκονομία κατὰ τὸν ἅγιο Κοσμᾶ τὸν Αἰτωλὸ	83
6. Γέροντας Ἰωσήφ ὁ ρηξικέλευθος ἡσυχαστῆς	101
Ἀνέκδοτες ἐπιστολές	109
7. Γέροντας Σωφρόνιος ὁ θεολόγος τῆς παγκοσμιότητος	121
8. Ὅσιος Παΐσιος ὁ παγκόσμιος ἄνθρωπος	131
9. Γέροντας Ἐφραίμ Κατουνακιώτης	145
10. Ὁ Ξένος	161
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΕΝΝΟΙΩΝ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ	165

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ὁ ἄνθρωπος ζεῖ σήμερα ἕναν ἔντονο ἀκτιβισμό. Ἔχει διαμορφώσει τέτοιο τρόπο ζωῆς, ὥστε νὰ μὴν ἔχει χρόνο νὰ προσευχηθεῖ, «νὰ σχολάσει καὶ νὰ γνωρίσει τὸν Θεό» (Ψαλμ. 45,11). Οἱ γαλήνιες στιγμὲς εἶναι σπάνιες καὶ δυσεύρετες στὴν ζωὴ του. Μὲ τὰ σύγχρονα μέσα συγκοινωνίας καὶ τηλεπικοινωνίας ἔρχεται σὲ ἀμεση ἢ ἔμμεση ἐπαφὴ μὲ τὸν ὑπόλοιπο κόσμο τόσο γρήγορα, ὅσο ποτὲ ἄλλοτε. Γνωρίζει πολλὰ καὶ ἐπικοινωνεῖ μὲ πολλούς. Τελικὰ ὅμως ἀγνοεῖ καὶ παραθεωρεῖ τὸ σπουδαιότερο· τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του.

Ἡ ἡσυχία, λέει ὁ Μέγας Βασίλειος, εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς καθάρσεως τῆς ψυχῆς. Κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ γνωρίσει τὸν ἑαυτό του, νὰ δεῖ τὰ ἐλαττώματά του, τὶς ἀδυναμίες του, τὶς ἁμαρτίες του, οὔτε νὰ ἔχει μετάνοια ἂν δὲν ἡσυχάσει. Αὐτὴ ἀποτελεῖ τὴν καλύτερη θεραπευτικὴ μέθοδο γιὰ τὴν ἐξυγίανση τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος, γιὰ τὴν οἰκείωση τῆς Χάριτος τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἄνθρωπος τελειοποιεῖται καὶ ἀγιάζεται βιώνοντας ἡσυχαστικὰ μέσα στὴν καρδιά του τὴν θεία Χάρη.

Κατὰ τὸν ἅγιο Γρηγόριο Παλαμᾶ ἡ ἡσυχία εἶναι ἡ «τέχνη τῶν τεχνῶν». Εἶναι ἡ πεμπτουσία τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς, ποὺ δὲν ἀποτελεῖ προνόμιο μόνο τῶν ἀσκητῶν ἀλλὰ καὶ κάθε ἀγωνιζόμενου Χριστιανοῦ. Ἄν καὶ ἡ σωματικὴ ἡσυχία εἶναι βοηθητικὴ γιὰ νὰ φθάσει

ὁ ἄνθρωπος στὴν ἐσωτερικὴ νοερὰ ἡσυχία, ἢ βαρύτητα πρέπει νὰ δίνεται στὴν ἄσκηση τῆς νοερᾶς ἡσυχίας. Αὐτὴ μπορεῖ νὰ βιωθεῖ καὶ μέσα στὸν κόσμο. Μπορεῖ κάποιος νὰ ζεῖ στὰ ἐρημικότερα μέρη τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἀλλὰ ἐξαιτίας τῆς ἐμπάθειάς του νὰ βρίσκεται σὲ ταραχὴ καὶ στέρηση τῆς ἐν Θεῷ αἰσθήσεως. Μπορεῖ ὅμως κάποιος ποὺ ζεῖ στὸν κόσμο, λόγω τῆς νήψεως ποὺ ἐπιβάλλει στὶς αἰσθήσεις του καὶ γενικὰ στὴν ζωὴ του, νὰ βιώνει τὴν ἡσυχία, μόνος μὲ μόνο τὸν Θεὸ καὶ ἐνωμένος ἀδιάλειπτα μαζί Του. Τὸ ζητούμενο καὶ τὸ πιὸ σημαντικὸ εἶναι ἡ ἐνωσὴ μας μὲ τὸν Θεό. Πολλὲς φορὲς οἱ ἄνθρωποι περιορίζονται μόνο στὰ ἐξωτερικά, στοὺς τύπους, καὶ χάνουν τὴν οὐσία· χάνουν τοὺς καρποὺς τῆς ἡσυχίας. Ὁ μακάριος Γέροντας Ἰωσήφ ὁ Ἠσυχαστὴς ἔγραφε σὲ μία ἐπιστολὴ του· «ὅπου βρεῖ κανεὶς τὸν Θεό, ἐκεῖ καὶ ἡσυχάζει».

Ἡ νοερὰ ἡσυχία δημιουργεῖ κατάσταση καθαρότητος καρδιάς καὶ συνεχοῦς διαμονῆς ἐν τῷ Θεῷ. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης τῆς Κλίμακος ὀρίζει τὸν ἡσυχαστὴ ὡς αὐτὸν ποὺ ἀγωνίζεται νὰ περιορίσει τὸν ἀσώματο νοῦ μέσα σὲ σωματικὸ οἶκο, τὴν καρδιά. Ὅσοι ἀγαποῦν τὴν προσευχὴ καὶ τὴν ἡσυχία γνωρίζουν ἐμπειρικά, ὅτι ἡ ἐνωσις νοῦ καὶ καρδιάς εἶναι ἡ ἐπιθυμητὴ ἐκείνη κατάσταση ἀπὸ τὴν ὁποία προκύπτουν πάμπολλοι καρποί· οἱ καρποὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, «ἀγάπη, χαρά, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίστις» (Γαλ. 5,22). Τότε, ἀκόμη καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι χαριτωμένος καὶ πληροφορεῖ τίς ψυχὰς τῶν ἀκροατῶν, ὡς «λόγος ἀπὸ σιγῆς προερχό-

μενος», ὡς λόγος ποὺ δίνεται ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Θεὸ μέσα στὴν καρδιά του μὲ μεγάλη μυστική δύναμη καὶ Χάρη.

Καρποὶ τῆς ἡσυχίας εἶναι τὸ θαῦμα, ἡ θεολογία, ἡ ὑπὲρ φύση ζωή, οἱ Ἅγιοι. Σὲ αὐτοὺς τοὺς καρποὺς τῆς ἡσυχίας ἀναφέρεται τὸ νέο βιβλίο τοῦ σεβαστοῦ καὶ ἀγαπητοῦ μας καθηγητοῦ κ. Γεωργίου Μαντζαρίδη, τὸ ὁποῖο ἀποπνέει τὸ ἄρωμα τῆς ἡσυχαστικῆς παραδόσεως. Ὁ κ. καθηγητὴς συνδέθηκε μὲ φορεῖς αὐτῆς τῆς παραδόσεως ὄχι μόνο σὲ ἀκαδημαϊκὸ ἀλλὰ καὶ σὲ πνευματικὸ ἐπίπεδο. Ἔτσι μπορεῖ νὰ μιλήσει καὶ νὰ γράψει μὲ εὐχέρεια καὶ ἀκρίβεια γιὰ τοὺς καρποὺς τῆς. Στὸ βιβλίο του αὐτό, μετὰ ἀπὸ μία ἐμπεριστατωμένη ἀνάλυση τῆς σχέσεως ἡσυχασμοῦ καὶ θεολογίας, παρουσιάζεται ἡ σύνδεση τῶν δύο αὐτῶν παραγόντων σὲ πράγματα, θεσμοὺς καὶ πρόσωπα τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας μας.

Εὐχόμεθα γιὰ τὸν πονήσαντα ἀλλὰ καὶ γιὰ κάθε ἀναγνώστη νὰ ἀποκτήσουν τὸ «πραῶν καὶ ἡσύχιον πνεῦμα, ὃ ἐστὶν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ πολυτελές» (Α΄ Πέτρ. 3,4), ὥστε ὁ πράος καὶ ταπεινὸς Χριστὸς νὰ ἐνοικεῖ καὶ νὰ ἐμπεριπατεῖ στὶς καρδιές τους.

Γεωργίου Μαντζαρίδη

Ὁ Καθηγούμενος τῆς Ἱερᾶς
Μεγίστης Μονῆς Βατοπαιδίου

1. ΗΣΥΧΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Ὁ ἡσυχασμὸς δὲν ἀποτελεῖ ἀπλὸ θεολογικὸ ρεῦμα ἢ ἐκκλησιαστικὸ σύστημα, ἀλλὰ φαινόμενο ποὺ ὑπερβαίνει τὰ ποικίλα ρεύματα καὶ συστήματα. Πολὺ περισσότερο ὁ ἡσυχασμὸς δὲν περιορίζεται σὲ κάποια ιδιαίτερη περίοδο τῆς ἱστορίας τοῦ μοναχισμοῦ, ὅπως αὐτὴ τοῦ δέκατου τέταρτου αἰώνα, ὅταν ὁ λόγιος μοναχὸς Βαρλαάμ ὁ Καλαβρὸς καταφέρθηκε ἐναντίον τῶν ἀγιορειτῶν μοναχῶν καὶ προκάλεσε τὴν γνωστὴ ἡσυχαστικὴ ἔριδα. Ἡσυχασμὸς εἶναι ἡ καλλιέργεια τῆς ἡσυχίας, ποὺ χαρακτηρίζει διαχρονικὰ τὸν ὀρθόδοξο μοναχισμό. Τί εἶναι ὅμως αὐτὴ ἡ ἡσυχία, καὶ ποιό τὸ περιεχόμενό της;

Ἡ ἡσυχία ὑπὸ τὴν συνήθη ἐννοιά της ταυτίζεται γενικὰ μὲ τὴν ἀκίνησία σὲ ἀντίθεση πρὸς τὴν κίνηση, ἢ θεωρεῖται ταυτόσημη μὲ τὴν ἀνάπαυση σὲ ἀντιδιαστολὴ πρὸς τὴν ἐργασία ἢ τὴν ἀσχολία. Ἐκλαμβάνεται δηλαδή ἡ ἡσυχία ὡς ἐξωτερικὴ καὶ πρωτίστως σωματικὴ κατάσταση, χωρὶς κάποιο ιδιαίτερο πνευματικὸ περιεχόμενο ἢ κάποια ἄμεση σχέση μὲ τὴν ἐσωτερικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Συμπίπτει μὲ αὐτὸ ποὺ οἱ Πατέρες ὀνομάζουν ἀργία.

Στὴν ὀρθόδοξη ὅμως παράδοση ἡ ἡσυχία ἔχει πολὺ διαφορετικὸ νόημα. Δὲν ταυτίζεται μὲ τὴν ἀκίνησία οὔτε μὲ τὴν ἀνάπαυση. Ἀλλὰ καὶ δὲν ἀντιμετωπίζεται

ὡς κάποια συμβατική ἐνασχόληση ἢ ἀρετή. Ήσυχία εἶναι ἢ «ὕψηλότερη ἀσχολία»¹ καὶ ἢ «τελειότερη ἀρετή»². Εἶναι ἢ ὁδὸς τῆς θεογνωσίας, ποὺ κορυφώνεται στὴν «θεωρία». Οἱ ἄλλες ἀρετές, οἱ «διὰ τῶν ἔργων ἐκπληρώσεις» τῶν ἐντολῶν, ἀποτελοῦν τὸ πρῶτο στάδιο ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὴν συνέχιση τῆς πορείας πρὸς τὴν «θεωρία».

Σὲ μία περιεκτικότερη γιὰ τὸ θέμα μας ἀναφορὰ ὁ μέγας ἡσυχαστὴς ὁσιος Συμεῶν ὁ Νέος Θεολόγος παρατηρεῖ: «Πάντες οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ ἐξ αὐτῶν θεοφόροι πατέρες οὐδαμοῦ τῆς διὰ τῶν ἔργων εὐαρεστήσεως τὴν ἡσυχίαν προέκριναν, ἀλλὰ διὰ τῆς τῶν ἐντολῶν ἐκπληρώσεως τὴν πίστιν ἐπιδειξάμενοι τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγάπης ἐν γνώσει κατηξιώθησαν καί, ὡς νομίμως ἀγωνισάμενοι καὶ ἔπαθλον τῆς νίκης τὴν ἐν ἀγάπῃ γνώσιν Θεοῦ λαβόντες καὶ εἶναι σὺν αὐτῷ ἐπιποθοῦντες, ἔξω τοῦ σταδίου καὶ τῶν ἐν πολέμοις ταραχῶν ἐγένοντο· καὶ ἔτι νομίμως ἀγωνιζόμενοι ἔξω τούτων γίνονται, ἀμερίμνως καὶ ἀνεπιμίκτως τῶν κάτω καὶ λυπηρῶν καὶ τὰς ἐπικαρπίας τῶν πόνων ἐπαπολάβοντες»³.

Ποτὲ ἢ ἡσυχία στὴν ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας δὲν θεωρήθηκε προτιμότερη ἀπὸ τὴν τήρηση τῶν ἐντολῶν. Ἡ

1. Βλ. Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγος εἰς ἑαυτὸν* 26,7, PG 35,1237B.

2. Βλ. Συμεῶν Νέου Θεολόγου, *Ἠθικά* 15,1, ἐκδ. J. Darrouzès, *Syméon le Nouveau Théologien, Traités Théologiques et Éthiques*, «Sources Chrétiennes», τόμ. 129, Paris 1967, σ. 444.

3. Συμεῶν Νέου Θεολόγου, *Ἠθικά* 15,153-162, ὁ.π., σ. 454-456.

παραθεώρηση τῶν ἐντολῶν βρίσκεται στὸν ἀντίποδα τῆς ἡσυχίας. Ὁ ἡσυχαστὴς ἀπὸ ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸ τηρεῖ πιστὰ τὶς ἐντολές του καὶ ἔτσι καταξιώνεται νὰ γνωρίσει τὸν Θεό. Καὶ ἀπὸ τὸν πόθο ποὺ τὸν κυριεύει νὰ παραμείνει μαζί του ξεπερνάει τὸ στάδιο τῶν ταραχῶν καὶ τῆς ἀνησυχίας καὶ ἐγκολπώνεται τὸ «θεῖον πῦρ» τῆς ἡσυχίας, ὅποτε «δύναται καὶ τῆς ἡσυχίας τοῦ Ἰησοῦ ἀκούειν»⁴. Γι' αὐτό, πρότυπο τῆς ἡσυχίας καὶ τῆς ἡσυχαστικῆς ζωῆς στὸν ὀρθόδοξο ἡσυχασμὸ εἶναι ἡ Παναγία, ποὺ φέρει στὴν ἀγκάλη της «τὸ θεῖον Πῦρ»⁵.

Μὲ τὴν τήρηση τῶν ἐντολῶν μαρτυρεῖται ἡ ἀγάπη τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεὸ καὶ προσεγγίζεται ἡ θεογνωσία. «Ὁ ἔχων τὰς ἐντολάς μου καὶ τηρῶν αὐτάς, ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἀγαπῶν με· ὁ δὲ ἀγαπῶν με ἀγαπηθήσεται ὑπὸ τοῦ πατρός μου, καὶ ἐγὼ ἀγαπήσω αὐτὸν καὶ ἐμφανίσω αὐτῷ ἐμαυτόν»⁶. Ἡ κατάσταση ὅμως τῆς νοερᾶς ἡσυχίας ὑπερβάλλει τὴν τήρηση τῶν ἐντολῶν. Ἐνῶ ἡ τήρηση τῶν ἐντολῶν, ποὺ χαρακτηρίζεται στὴν ἀσκητικὴ παράδοση γενικότερα ὡς «πρᾶξις», ὀδηγεῖ στὴν «θεωρία», ἡ νοερὰ ἡσυχία ἀποτελεῖ τὸν χῶρο πραγματώσεως τῆς θείας «θεωρίας».

Βέβαια, πρὶν φθάσει ὁ ἄνθρωπος στὸ ἐπίπεδο τῆς νοερᾶς ἡσυχίας, χρειάζεται νὰ προσπαθήσει νὰ συ-

4. Ἰγνατίου Ἀντιοχείας, Πρὸς Ἐφεσίους 15,2.

5. Βλ. Ἀπολυτίκιον Παναγίας Παραμυθίας.

6. Ἰω. 14,21.

γκεντρώσει τὸν νοῦ του, νὰ τὸν ἐλευθερώσει ἀπὸ περισπασμοὺς καὶ νὰ τὸν ἀπομακρύνει ἀπὸ τὰ ἐγκόσμια. Ἔτσι ἡ ἀποφυγὴ τῶν ἐγκοσμίων προβάλλει ὡς ὁδὸς ἀσκητικῆς καθάρσεως καὶ πορεία ἀνυψώσεως πρὸς τὴν νοερὰ ἡσυχία. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ὁσιος Ἰωάννης ὁ Σιναΐτης, ὁ καθηγητὴς τοῦ ἡσυχασμοῦ, θέτει ὡς πρώτη βαθμίδα τοῦ ἡσυχαστικοῦ ἐγχειριδίου του, τῆς *Κλίμακας*, τὴν ἀποταγή. Κανείς, γράφει, δὲν θὰ εἰσέλθει στεφανωμένος στὸν οὐράνιο νυμφώνα, ἂν δὲν πραγματοποιήσει τὴν τριπλῆ ἀποταγή· τὴν ἀποταγή τῶν πραγμάτων καὶ τῶν ἀνθρώπων, τὴν ἐκκοπή τοῦ θελήματος καὶ τὴν ἀποταγή τῆς κενοδοξίας⁷.

Ἡ βίωση τῆς ἡσυχίας χρειάζεται βέβαια καὶ ἀνάλογη ἐξωτερικὴ ἡρεμία. Δὲν κατορθώνεται μέσα στὸν θόρυβο καὶ τὴν ταραχὴ τῆς κοσμικῆς ζωῆς. Πολὺ περισσότερο δὲν κατορθώνεται μέσα στὸν θόρυβο καὶ τὴν ταραχὴ τῆς σύγχρονης ζωῆς, ἔστω καὶ ἂν ἐμφανίζονται πάντοτε φωτεινὲς ἐξαιρέσεις ποὺ κατορθώνουν τὰ ἀκατόρθωτα. Ἡ ἡσυχία εἶναι κατάσταση τῆς ψυχῆς καὶ ἀκριβέστερα τοῦ νοῦ. Ὄταν παύσει ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου νὰ σκορπίζεται στὰ ἔξω πράγματα καὶ νὰ διαχέεται μὲ τὰ αἰσθητήρια στὸν κόσμο, ἐπανέρχεται στὸν ἑαυτό του καὶ διὰ τοῦ ἑαυτοῦ του «πρὸς τὴν περὶ Θεοῦ ἔννοιαν ἀναβαίνει»⁸. Ἡ ἡσυχία βιώνεται πρωτίστως στὴν ἔρημο. Καὶ ὅλοι οἱ μεγάλοι ἡσυχαστὲς πέρασαν ἀπὸ τὴν ἔρημο.

7. Ἰωάννου Σιναΐτου, *Κλίμαξ* 2,14, PG 88,657A.

8. Μ. Βασιλείου, *Ἐπιστολὴ* 2,2, PG 32,228A.

Σὲ σχέσηη μὲ τὴν προσέγγιση καὶ γνώση τοῦ Θεοῦ ἀναφέρεται συνήθως ὁ ψαλμικὸς στίχος «σκολάσατε καὶ γνῶτε ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ Θεός»⁹. Συχνὰ ὅμως ὁ στίχος αὐτὸς ἐκλαμβάνεται ὡς ἀναφερόμενος στὴν ἐξωτερικὴ ἡσυχία. Ὡς σχολή δηλαδὴ θεωρεῖται ἀπλῶς ἢ ἀποχὴ ἀπὸ τὴν ἐργασία ἢ ἡ ἐξωτερικὴ ἡσυχία. Μία τέτοια ὅμως σχολή, μία τέτοια ἡσυχία, δὲν ἔχει κάποιο θετικὸ περιεχόμενον οὔτε βέβαια μπορεῖ νὰ προσφέρει θεογνωσία. «Οὐ γὰρ ἀπὸ τῆς ἐξωθεν ἡσυχίας ἢ τοῦ Θεοῦ γνώσις δίδοται... ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως μᾶλλον ἢ ἡσυχία τῷ νομίμως καὶ καλῶς ἀγωνιζομένῳ ἐγγίνεται»¹⁰. Ὅποιος παραιτεῖται ἀπὸ τὴν πράξιν, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν τήρησιν τῶν ἐντολῶν, χωρὶς νὰ ἐπιδίδεται στὴν πνευματικὴ ἐργασία, παραμένει ἀργὸς καὶ στὰ δύο ἐπίπεδα, ὅποτε ἀσφαλῶς ἀμαρτάνει¹¹.

Ἡ θεογνωσία δὲν ἔρχεται ὡς καρπὸς ἐξωτερικῆς ἡσυχίας, ὅσο χρήσιμη καὶ ἂν εἶναι αὐτὴ γιὰ τὴν ἀπόκτησίν της. Οὔτε ὁ ἡσυχασμὸς περιορίζεται στὴν ἐξωτερικὴ ἡσυχία. Ἡ ἡσυχία τοῦ ὀρθόδοξου ἡσυχασμοῦ δὲν εἶναι θεωρητικὴ ἀλλὰ καθ' ὑπερβολὴν ἐμπειρικὴ κατάστασις. Προϋποθέτει τὴν τήρησιν τῶν ἐντολῶν καὶ τὴν καλλιέργειαν τῶν ἀρετῶν. Ὅταν ὁ ἀσκητὴς ὠριμάσῃ στὸ πρακτικὸ αὐτὸ στάδιον, στὴν «πράξιν», ὅταν δηλαδὴ ἔχει ἤδη ἀγωνιστεῖ στὸ στάδιον τῶν ἀρετῶν «νομίμως καὶ καλῶς», ἀξιῶνεται νὰ στραφεῖ

9. Ψαλμ. 45,11.

10. Συμεῶν Νέου Θεολόγου, Ἠθικὰ 15,135-139, ὁ.π., σ. 454.

11. Συμεῶν Νέου Θεολόγου, Ἠθικὰ 15,103-106, ὁ.π., σ. 452.

πρὸς τὴν «θεωρία». Καὶ ἡ ἀπόλαυση τῆς θείας αὐτῆς θεωρίας εἶναι ἡ πραγματικὴ ἡσυχία, ἡ νοερὰ ἡσυχία.

Παρουσιάζοντας τὶς δύο αὐτὲς μορφὲς τῆς ἀσκητικῆς ζωῆς ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος γράφει: «Πρᾶξιν προτιμήσειας ἢ θεωρίαν; Ὁψις τελείων ἔργον, ἢ δὲ πλειόνων. Ἄμφω μὲν εἰσι δεξιαί τε καὶ φίλαι· σὺ δὲ πρὸς ἣν πέφυκας ἐκτείνου πλέον»¹². Οἱ δύο αὐτὲς μορφὲς τῆς ἀσκητικῆς ζωῆς χαρακτηρίζονται ὡς καλὲς καὶ ἀγαπητές. Ὁ καθένας ὁμῶς καλεῖται νὰ προτιμήσει αὐτὴν ποῦ τοῦ ταιριάζει. Ἡ πράξις εἶναι γιὰ τοὺς πολλούς, ἐνῶ ἡ θεωρία γιὰ τοὺς τελείους. Ὁ ἴδιος ὁ ἅγιος Γρηγόριος προτίμησε τὴν θεωρία. Καὶ ὁδηγήθηκε στὴν προτίμηση αὐτὴν ὄχι τόσο ἀπὸ τὴν ξεχωριστὴ ψυχοσύνθεσή του, ὅσο ἀπὸ τὸν διάχυτο ἐνθεο ἔρωτα «τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἡσυχίας» ποῦ ἐνιωθε μέσα του¹³.

Ὁ ἀδελφικὸς φίλος τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Βασίλειος ὁ Μέγας φαίνεται νὰ προτίμησε τὴν πράξις. Αὐτὴν τοποθέτησε ὡς βάση τῆς μοναχικῆς ζωῆς ποῦ θεμελίωσε. Ὑποστηρίχθηκε μάλιστα ὅτι ἀπέκλειε τελείως τὸν ἐρημιτισμὸ ὡς ἀσυμβίβαστο μὲ τὴν κοινωνικὴ φύση τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὅτι πιθανῶς πρὸς τὰ τέλη τῆς ζωῆς του ἀνέχθηκε τοὺς ἐρημίτες ἀσκητὲς ὡς ἐξάιρεση. Ἡ ἀποψη αὐτὴ εἶναι ἀρκετὰ ἀπλουστευτικὴ. Τὰ φαινόμενα συχνὰ ἀπατοῦν. Ὁ Μέγας Βασίλειος ἔζησε ἐντονα τὴν ἡσυχία καὶ ἐπισήμανε

12. Γρηγορίου Θεολόγου, Ἔπη ἠθικά 33, PG 37,928A.

13. Βλ. Γρηγορίου Θεολόγου, Ἀπολογητικὸς τῆς εἰς Πόντον φυγῆς 6, PG 35,413B.

τὴν σπουδαιότητά της γιὰ τὴν πνευματικὴ ζωή. Αὐτὴ ὑπῆρξε καὶ ἡ σταθερὴ βάση, στὴν ὁποία στήριξε τὸ ἀπαράμιλλο ποιμαντικὸ καὶ κοινωνικὸ ἔργο του. Πῶς ἀλλιῶς θὰ μπορούσαν νὰ ἐρμηνευθοῦν οἱ ἀπαντήσεις του πρὸς τὸν ἑπαρχο Μόδεστο ἢ ἡ παντελὴς πτωχεία του μετὰ τὴν διανομὴ στοὺς πτωχοὺς ὅλης τῆς περιουσίας ποὺ κληρονόμησε ἀπὸ τοὺς γονεῖς του;

Μὲ διασπασμένο τὸν νοῦ, ἐπισημαίνει ὁ Μέγας Βασίλειος, «οὔτε τὴν πρὸς Θεὸν ἀγάπην, οὔτε τὴν πρὸς τοὺς πλησίον δυνάμεθα κατορθῶσαι»¹⁴. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ ἐπιμονή, μετὰ τὴν ὁποία προβάλλει τὴν σχετικὴ προτροπὴ τοῦ Δευτερονομίου «πρόσεχε σεαυτῷ»¹⁵. Σὲ εἰδικὴ ὁμιλία του μετὰ θέμα τὸ βιβλικὸ αὐτὸ ρητὸ ὑπογραμμίζει: «Πρόσεχε οὖν σεαυτῷ, τουτέστι· μήτε τοῖς σοῖς, μήτε τοῖς περὶ σέ, ἀλλὰ σεαυτῷ μόνῳ πρόσεχε»¹⁶.

Ἡ ἡσυχία δὲν ἀποτελεῖ μόνο ἐπακολούθημα τῆς «πράξεως», ἀλλὰ καὶ προϋπόθεση γιὰ τὴν ὀρθὴ ἀσκησὴ της. Ἡ σωστὴ πράξις εἶναι καρπὸς ἡσυχίας. Ἡ ἀκριβὴς τήρηση τῆς διπλῆς ἐντολῆς τῆς ἀγάπης προϋποθέτει τὴν ἐνοποίηση τοῦ διασπασμένου ἀνθρώπου, τὴν περισυλλογὴ τοῦ νοῦ, τὴν νοερὰ ἡσυχία. Ὁ Μ. Βασίλειος δὲν προτίμησε τὴν σύσταση ἐρημιτικῶν ἡσυχαστηρίων, ποὺ θὰ μπο-

14. Μ. Βασιλείου, Ὅροι κατὰ πλάτος 5,1, PG 31,920B.

15. Δευτ. 15,9.

16. Μ. Βασιλείου, Ὅμιλία εἰς τὸ «πρόσεχε σεαυτῷ» 2, PG 31, 201A.

ροῦσαν εὐκόλα νὰ δημιουργηθοῦν μὲ τὶς ἡμιεργ-
μιτικὲς κοινότητες ποὺ συγκροτοῦσαν πιστοὶ στὴν
ἐποχὴ του. Καὶ δὲν τὸ ἔκανε αὐτό, ἐπειδὴ ὁ ἴδιος εἶχε
ἤδη ἀσκηθεῖ καὶ ὠριμάσει στὴν ἡσυχία φθάνοντας
στὴν θεοπτία, ὅπως ἀποκαλύπτεται ἀπὸ ἐπιστολὴ
του: «Ὁ μέντοι τῇ θεότητι τοῦ Πνεύματος ἀνακρα-
θεῖς νοῦς, οὗτος ἤδη τῶν μεγάλων ἐστὶ θεωρημάτων
ἐποπτικὸς καὶ καθορᾶ τὰ θεῖα κάλλη, τοσοῦτον μέν-
τοι ὅσον ἡ χάρις ἐνδίδωσι καὶ ἡ κατασκευὴ αὐτοῦ
ὑποδέχεται»¹⁷.

Θέλοντας ὁ Μ. Βασίλειος νὰ ἀπομακρύνει τὸν μεγά-
λο κίνδυνο τῆς διασπάσεως καὶ τῆς αὐταρέσκειας, ποὺ
συνεπάγεται γιὰ τοὺς πολλοὺς ἡ ἀνέντακτη μονήρης
ζωή, πρόταξε τὸ κοινόβιο¹⁸. Ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ στηρίξει
σὲ ἀσφαλὴ βάση τὸ κοινόβιο καὶ νὰ διατηρήσει ἀνοικτὴ
τὴν ἡσυχαστικὴ χαρισματικὴ προοπτικὴ του, ἔθεσε ὡς
προϋπόθεση τὴν ἀποταγή, τὴν ὁποία πρόβαλε καὶ ὅρι-
σε ὡς «καρδίας ἀνθρωπίνης πρὸς τὴν ἐν οὐρανῷ πολι-
τεῖαν μετάθεσιν»¹⁹. Τὴν ἐσχατολογικὴ αὐτὴ προοπτικὴ
τοῦ μοναχικοῦ θεσμοῦ, ἀλλὰ καὶ γενικότερα τῆς χρι-
στιανικῆς ζωῆς, ἀνέπτυξε στὴν συνέχεια ὁ κατὰ σάρκα
καὶ κατὰ πνεῦμα ἀδελφός του Γρηγόριος Νύσσης στὰ
ὑπέροχα πνευματικὰ συγγράμματά του.

17. Μ. Βασιλείου, Ἐπιστολὴ Ἀμφιλοχίῳ Ἐπισκόπῳ 233,1, PG 32, 865D.

18. Βλ. Μ. Βασιλείου, Ὅροι κατὰ πλάτος 7,1-2, PG 31,929A-932A.

19. Μ. Βασιλείου, ὁ.π. 7,3, PG 31,940CD.